

AFRIKA, MINT KÍNA ÉPÜLŐ ERŐTERE

DR. ENGELBERTH ISTVÁN¹

Összegzés:

Az elmúlt évtizedben Kína jelentősen kiterjesztette befolyását a fekete kontinensen. A gyors kínai gazdasági növekedést jelentősen segítették az Afrikából beszerzett nyersanyagok, különösen a kőolaj. A kínai vállalatok jelentős befektetéseket tettek az elmúlt időszakban az energia kitermelésébe, és ezen tevékenységüket a kínai központi kormányzat is támogatja. Kína térnyerése átalakítja a kialakult világgazdasági rendet, új erőteret épít a fekete kontinensen, felhasználva ehhez a gazdasági kapcsolatokat és a humanitárius segítségnyújtást egyaránt. Az USA és az Európai Unió a folyamatok vesztesei. Napjankra Kína vált Afrika első számú kereskedelmi partnerévé, jócskán hagyva az egykori európai gyarmattartó államokat is, mint például Franciaország és Nagy-Britannia. A kínai térnyerés különösen látványos a szubszaharai térségben, amelyet Európa – mint külső erőterét – elveszítheti a jövőben.

Kulcsszavak:

Afrika, Kína, kőolaj, világgazdaság.

Summary:

In the last decade, China won the black continent for itself. Its booming economy strives for raw materials and minerals – particularly oil – from Africa. Chinese companies are to invest in African energy projects, especially in infant markets. Their activities are subsidized by Chinese government, With its new Africa policy Beijing interferes in the geostrategic balance of power. China is building a new force on the black continent with its business policy, partnerships and its humanitarian help throughout Africa. The U.S. and Europe are both upset – they foresee their own commercial risks. China's penetration is successful, and by now China has become Africa's first largest trading partner and preceding the former colonial powers; France and Great Britain. The Chinese influence is strong in Sub-Saharan Africa, which Europe as an influential economic factor would probably lose in the future.

Keywords:

Africa, China, crude oil, the world economy.

A világgazdaság nagyon jelentős átalakulásban van napjainkban. Hatásai mindinkább érezhetők, melyek közül kiemelkedik, hogy Európa folyamatosan veszít súlyából. A folyamat még inkább erőre kapott a 2008/2009-es évek óta. A felemelkedő – egykor elmaradottságukban egy helyben topogó – államok egyre inkább meghatározó szereplői a világgazdaságnak. A kínai előretörés már kézzelfogható a mindennapokban az európai átlagpolgár számára is. De elindult a változás (fejlődés) útján, felfelé Latin-Amerika és India is. És a problémákkal teli – éhség, szegénység, betegségek, háborúk, korrupció stb., sokáig joggal a legszegényebb kontinensnek tekintett Afrikában is megmozdult „valami”.

A fekete kontinens már teljesen más arcát mutatja a XXI. század elején, mint a II. világháború utáni évtizedekben. Sokan már a gyarmati rendszer felbomlása után gyors fellendülést jósoltak a kontinensnek. Ennek ellenére olyan évtizedek következtek, amelyek során az afrikaiak egyre szegényebbek lettek, a leszakadás erőteljesebb lett. Az 1990-es évek végétől azonban viszonylag gyors gazdasági növekedés indult el. Napjainkban kijelenthető, ez egy jelentős fordulópontként értékelendő. A kilencvenes évek végétől a gazdaság évi 5-6%-kal növekedett, ütemesebben, mint a gyarmati rendszer felbomlása után bármikor, majdnem olyan gyorsan, mint a világgazdaság összesen, és gyorsabban, mint a fejlett országoké. A 2008 utáni gazdasági-pénzügyi válság ugyan visszavetette a kontinens fejlődését, de a recessziót – szemben például Európával – elkerülte. (1. ábra) A Szaharától délre lévő államokban erőteljesebb a bővülés, mint a kontinens északi – hagyományosan gazdagabbnak tekintett – részén. A Szubszaharai-Afrika válhat az elkövetkező évtized feltörekvő piacává (2.

¹ BGF PSZK Budapest, engelberth.istvan@pszfb.bgf.hu.

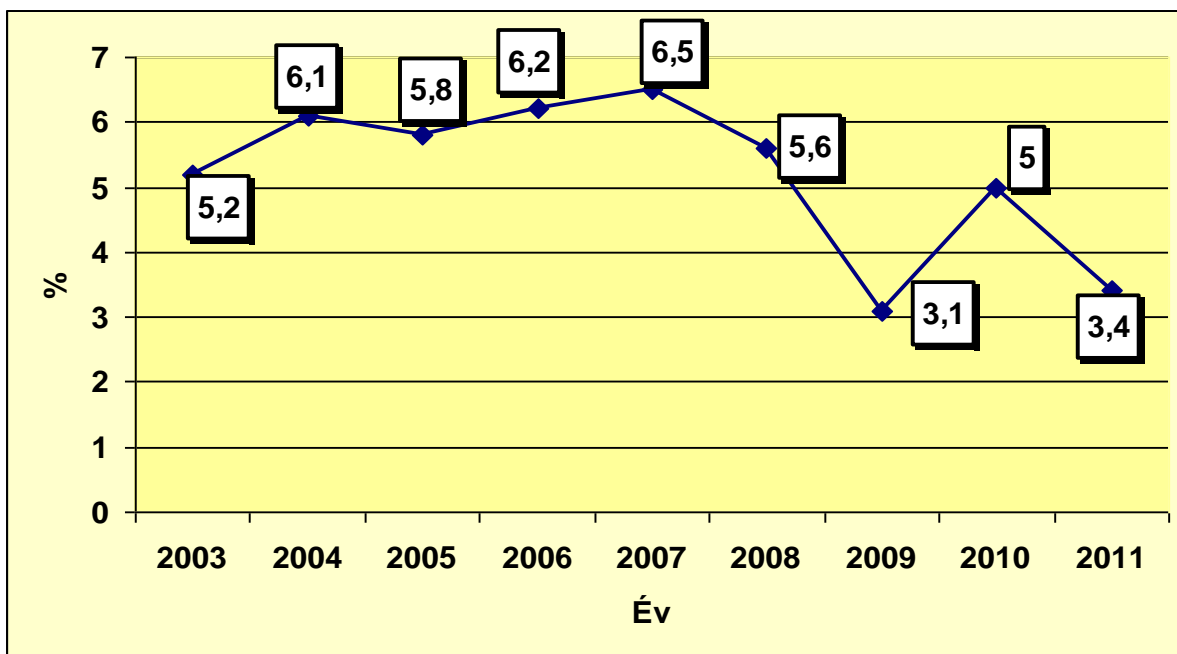
ábra), és a világ talán hamarosan az afrikai „oroszlánokról” beszélhet majd úgy, mint a nyolcvanas években az ázsiai „tigrisekről”. A szubszaharai Afrika államai gyorsabban növekednek, mint fejlettebbnek tekintett északi (arab) államok Afrikában. Egészen látványos növekedést mutatott a sokáig a szegénység mintaképének tekintett Etiópia az elmúlt évtizedben.

A gazdasági fejlődés felgyorsulását számos tényező okozta az elmúlt években. A világpiaci nyersanyag- és energiaárak jelentős emelkedése – a korábban perifériálisnak tekintett – afrikai nyersanyagtartalmú kitermelése iránt érdeklődést teremtett. A profit reménye könnyebben „emészthetővé” tette a befektetők számára a kontinens megannyi problémáját: a belső konfliktusokat, a zord természeti viszonyokat. A potenciálok felismerésével és újraértékelésével a nagyhatalmak versenyfutása kiéleződött az afrikai országok „újragyarmatosításáért”, így mára Afrika az egyik legfontosabb stratégiai területté vált. A tét nem kicsi a globalizálódó világ gazdaságában. Az erőforrások birtoklása stratégiai kérdés, a pozícióharcokból nyertes kikerülők jelentősen átrendezhetik a jelenlegi erőviszonyokat.

Az afrikai-kínai kapcsolatok jellemzése elképzelhetetlen a kőolaj nélkül, mely továbbra is Földünk meghatározó nyersanyaga és exportcikke. A világ olajkészletének mintegy 10%-a található Afrikában. Egyes előrejelzések szerint a következő húsz évben megkétszereződhet a kontinensen kitermelt mennyiség, miközben más térségekben már napjainkban is komoly gondot okoz a folyamatos és biztonságos ellátás. Az olajon kívül a kontinens tradicionálisan gazdag egy sor más ásványkincsben, így rézben, vasércben, földgázban is, s ezeknek nagy része még feltáratlanul pihen a föld mélyén.

1. ábra

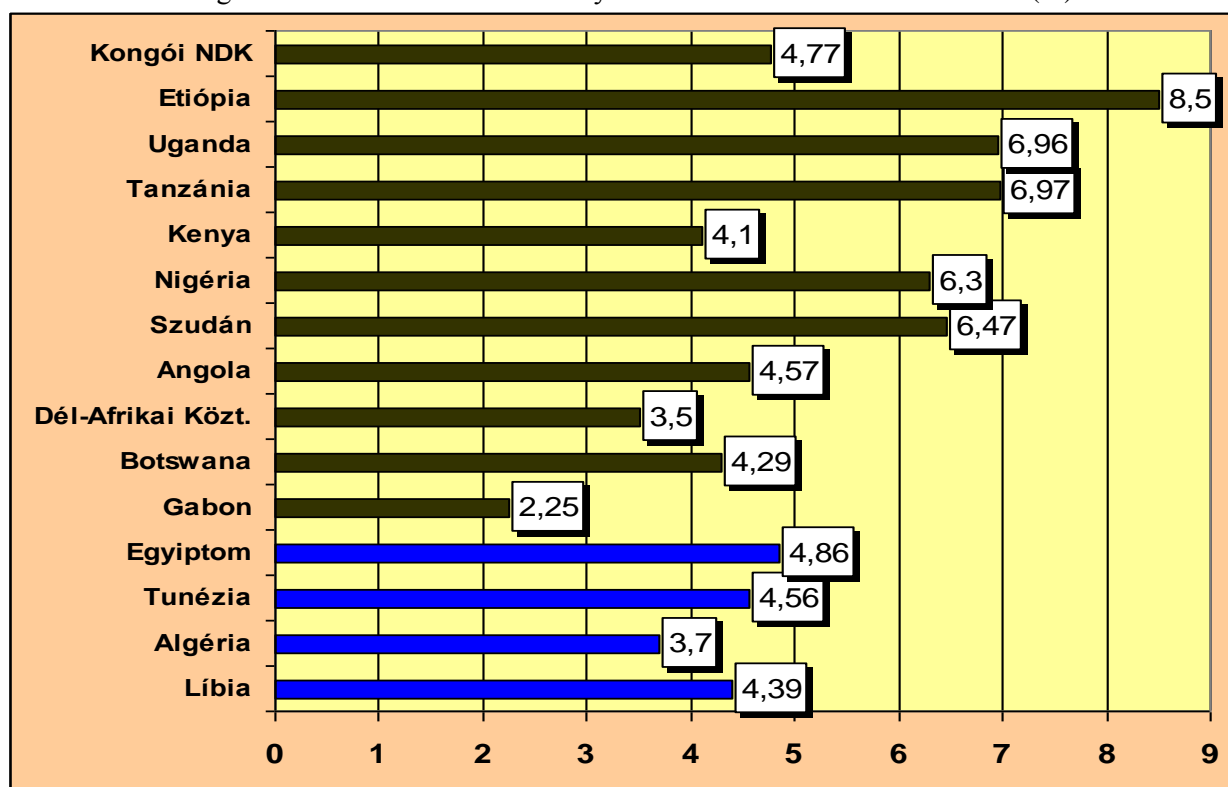
Az afrikai kontinens GDP-jének növekedése 2003-2011.

Forrás: Afrikai Statisztikai Évkönyv 2012. (African Statistical Yearbook 2012.)

2. ábra

Átlagos éves GDP-növekedés néhány afrikai államban 2000-2010 között (%)

Forrás: Afrikai Statisztikai Évkönyv 2012. (African Statistical Yearbook 2012.)

Az afrikai fellendülésben jelentős szerepe van az ázsiai országok látványos fejlődésének is. A gyorsan emelkedő – többek között – kínai és indiai nyersanyagszükséglet nagyban gondoskodott arról, hogy az afrikaiak több pénzt kapjanak az exportért, mint korábban. A felemelkedésben további fontos tényező, hogy a kontinens gazdaságilag is nyitottabb lett, mint volt az elmúlt évtizedekben. A piaci mechanizmusok is szabadabban működnek már, a béreket, az árakat és a valutaárfolyamokat, amelyekről korábban a bürokraták döntöttek, ma már sok helyen a piac szabályozza. (Világgazdaság Online, 2008.03.15.)

Furcsának hangozhat a mai európaiak számára, de Afrika ma békésebb, mint az utóbbi ötven évben bármikor. És ahol béke uralkodik és szabadok az emberek, ott a világon mindenhol ugyanaz történik: találékony vállalkozók és befektetők kihasználják a lehetőségeket, és gyarapítják az egész társadalom jólétét. Persze összecsapások ma is vannak, de enyhült ezek súlyossága. A határokat átlépő menekültek száma is csökkent: 1994-ben még majdnem 7 millióan éltek hazájukon kívül, 2007-ben már csak 2,5 millióan. De a kontinens nem csupán békésebb, liberálisabb is lett. A Freedom House Index – amely a világ összes országában a politikai szabadságot méri – a Szaharától délre fekvő területen az elmúlt tíz évben jelentősen javult.

Természetesen számos tényező nehezíti napjainkban is a fekete földrész gazdasági felzárkózását a fejlett térségekhez. Az 1 milliárd fős kontinens továbbra is a legszegényebb kontinens, ahol a lakosság mintegy fele (45%) kevesebb, mint napi egy dollárból él. (Afrikai Fejlesztési Bank, 2010.) Továbbra is magas az analfabéták aránya (kb. 50%), és a kontinens nagy része még napjainkban is a „technológiai sivatag” jelzővel illelhető. Magas a fiatalok aránya (45% 15 éven aluli), ami súlyos problémákat okoz, igaz a népességnövekedés üteme

csökken. Ugyanakkor kialakulóban van egy „középosztály”, akik 2-20 dollárt költenek naponta, ami kb. 326 millió főt jelent. Ez a kontinens népességének harmada, szemben a 10 évvel ezelőtti 25%-os aránnyal (Afrikai Fejlesztési Bank, 2010.).

Az afrikai országok kereskedelmi forgalmának alig több 10%-át adja az egymás közötti, aminek legfőbb oka, hogy még a XXI. század küszöbén is mindenütt többnyire hasonló termékeket – azaz nyersanyagokat és nem iparcikkeket – állítanak elő. Nehezíti az előrelépést a fejletlen infrastruktúra is. Jórészt a gyarmati korban épültek a vasutak és a közutak, amelyek elsősorban a bányákat és a mezőgazdasági területeket kötik össze a kikötőkkel. Nem ösztönöz az árutermelésre az sem, hogy a kontinens tengertől elzárt országaiban a fuvar költsége átlagosan a teljes export értékének közel egyharmadát teszi ki, ami négyszerese más fejlődő régiókéénak. Nehezíti a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokat fejlődését a piac széttöredezettsége, az egyenetlen településszerkezet, az áthatolhatatlan lakatlan területek nagy aránya, a városiasodás alacsony foka. (HVG, 2007.03.07)

Kína számára Afrika „kitörési pont”

A XXI. század elején elmondható, a globális világgazdaság relatíve „legüreesebb kontinense” még mindig Afrika. A hatalmas növekedéssel bíró Kína versenytársai (USA, EU) kevésbé vannak itt jelen, mint más kontinenseken. Ráadásul Fekete-Afrika annak az Európai Uniónak a külső terét alkotja, mely ennek a hármas versenyfutásnak a leggyengébb eleme. A fekete kontinens egykori gyarmatosítói (Nagy-Britannia, Franciaország) súlyukat veszítik a globális versenyben, befolyásuk csökkenőben van. Ezt csak erősíti a gyarmatosítók sokszor – a múltból maradt – negatív megítélése az egykori kolóniákon.

Kína fekvését tekintve elég kedvezőtlen helyzetben lévő nagyhatalomnak tekinthető. Egyfajta elszigeteltségével Kína egyedi a nagyhatalmak történetében. Társadalom-, illetve természetföldrajzi helyzetének jellemzői jelentősen eltérnek a korábbi nagyhatalmakhoz képest. Hátrányos geopolitikai helyzetet jelent, hogy a többi nagyhatalom (versenytárs) által leginkább körbevett és így ellenőrizhető ország. Északon Oroszország, délen a szintén gyorsan fejlődő India, keleten Japán és a pacifikus térséget uraló USA „határolja”. Nyugaton az instabil muzulmán régióval érintkezik, amelyiknek Kínával kapcsolatban is rengeteg fenntartása van. Úgynevezett expanziós törekvései tehát rengeteg korlátba ütköznek, és ebből a „harapófogóból” lehet egyfajta kitörési pont Afrika.

Kínának történelme során mindig is eléggé behatárolt volt. Dél felől falszerűen határolt a Himalája által, északon a fagyott sivatagok, nyugaton pedig a hatalmas turkesztáni sivatagok kerítik el. Ez a tényező jelentősen korlátozza a feltörekvő állam globális gazdasági, illetve geopolitikai lehetőségeit. (Le Monde, 2008.)

Kína felismerte saját korlátait a globális világ „sakktábláján” és az elmúlt évtizedekben nem került szóba, hogy agresszív, katonai-politikai eszközöket is bevető expanziót szeretne folytatni. Sokkal inkább – igazodva a kialakult nemzetközi „eszközrendszerhez” – gazdasági módszerekkel igyekszik saját erőterét kialakítani. Egyfajta kereskedőhatalom szeretne lenni, diplomáciai aktivitása is elsősorban ezt szolgálja. Kína rendkívül ráutalt a világgazdaságra, mind az előállított termékek exportját, mind pedig energia- és nyersanyagimportját tekintve. Kereskedelmének több mint kétharmadát az Egyesült Államokkal, illetve az Európai Unióval bonyolítja. Ha a viszony teljesen megromlana ezekkel a térségekkel, és elvágnák ezeket a kötelékeket, gyakorlatilag összeomlana a kínai gazdaság. Energetikai szükségleteit csak úgy tudja kielégíteni, ha egyeztet és politikai párbeszédet folytat a társ-nagyhatalmakkal, amelyeknek befolyásuk van ezekre a forrásokra (USA, Európa, India, Brazília, Oroszország). Már csak a kényszer miatt is

kialakult – a korábbi elzárkózó helyett – egyfajta együttműködő politikai kultúra, amelyet napjainkban követ a kínai politikai-gazdasági elit.

Mindezek arra készítetik a pekingi vezetést, hogy terjeszkedő politikáját óvatosan folytassa, kerülje a nyílt konfliktusokat a versenytársakkal szemben. Igaz ez a megállapítás Afrikára is, magára az afrikai államokra is. A nyugalom biztosítása miatt, amennyire csak lehet az afrikai partnerekkel, is „kesztyűs kézzel” bánik, nehogy azok megriadva az ellenfeleknél kérjenek védelmet Pekinggel szemben, felborítva így sikeres terjeszkedésének politikáját. Ez a megfontolás ölt testet abban is, hogy Kína igyekszik az afrikai országok társadalmainak rokonszenvét támogatását is megszerezni.

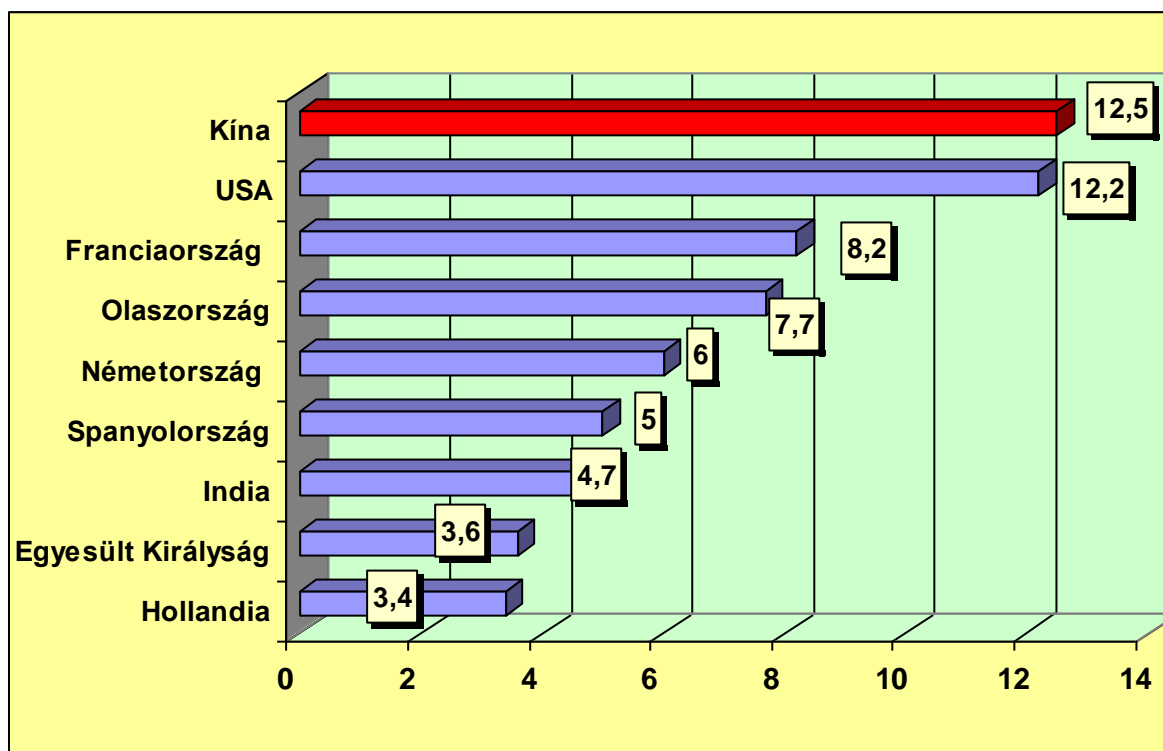
Felmerülhet a kérdés – ha csak hipotetikusán is: Kialakulhat-e egyfajta katonai konfliktus Afrika birtoklásáért? Sokáig az volt a vélemény, a kínai haderőfejlesztésekben nyoma sincs annak, hogy Peking ilyen forgatókönyveket is készítené, ilyen eshetőségekre is készül. Ugyanakkor az elmúlt évek fejlesztései – amelyek során Kína jóval nagyobb ütemben tudta a hadseregére fordított forrásokat növelni, mint válságban lévő versenytársai – sokakban megfogalmazta azt a kérdést: vajon elvezethet-e ez az újkori „gyarmatosítás” fegyveres konfliktusokhoz?

Kulcskérdés: a kőolaj

Kétségtelen, az elmúlt két évtizedben Afrika gazdasági meghódításában Kína lépett a leggyorsabban! Napjainkban már szinte minden afrikai államban vannak kínai vállalatok, több mint 40 állammal van kétoldalú kereskedelmi szerződése. Látványos a kínai kereskedelem emelkedése a kontinens kereskedelmében, ami 2011-ben meg is haladta a 150 milliárd dollárt. Ez természetesen töredék a teljes kínai kereskedelmen belül, ugyanakkor az afrikai államok életében sorsdöntő arány. 2011-ben már Kína volt a fekete kontinens legfontosabb kereskedelmi partnere, megelőzve az Egyesült Államokat. Ebben a „versenyfutásban” kiemelten előnyös volt Peking számára a világgazdaság válsága, hiszen ezt a kínai gazdaság alig érezte meg, még a globális versenytársak gazdaságai jobban. Az eredmény: Kína erősíteni tudta pozíciót Afrikában a többiek rovására.

3. ábra

Afrika kereskedelmének megoszlása (import és export, %, 2011)

Forrás: Afrikai Statisztikai Évkönyv 2012. (African Statistical Yearbook 2012)

Kína bár gazdag ország, európai nagyságú területén azonban kevés a szénhidrogénforrás. (Ebben hasonló a helyzete ázsiai vetélytársával, Indiával.) A gyors gazdasági – az elmúlt két évtizedben átlagosan 9%-os - fejlődésnek köszönhetően napjainkra Kína a világ második legnagyobb olajimportőrévé vált. (2009-ben már – leghagyva az USA-t, a legtöbb gépjárművet is itt értékesítették.) Igényeinek kielégítésére új szabad termelőkapacitásokat keresett. 2008-ban már szükségletének több mint egyharmadát fedezte afrikai forrásokból, és rengeteg olaj- és gázipari projektben vesz részt a kontinensen, főleg Nigériában, Szudánban, Angolában és Kongóban, valamint növekednek a kínai befektetések Egyenlítői-Guineában, Gabonban, Zambiában, Algériában, Dél-Afrikában és Csádban. Szudán kőolajexportjának nagyobb része Kínába irányul. Még nagyobb a viszontfüggőség a fekete kontinens részéről, hiszen a Kínába irányuló afrikai kivitel közel háromnegyedét teszi ki a kőolaj.

A kontinens súlya ezen a téren csak növekedhet, hiszen a kőolajat valósággal szomszorosítja a kínai gazdaság. A következő években a becslések szerint évi 10%-kal nő majd a kínai olajigény, amivel 20 év alatt feléli saját készleteit. Jelenleg olajfogyasztásának mintegy felét kell importból fedeznie, de ez az arány 2030-ra eléri a 77%-ot. Miközben 2006-ban a kínai olajfogyasztás még 3,5 millió hordó volt naponta, ez 2030-ra elérheti a 13,1 millió hordót, ami háromszoros növekedés.

Meg kell jegyezni: Kína afrikai térfoglalását – kiváltképpen a kőolajforrások biztosítását tekintve – tulajdonképpen a versenytárs nagyhatalmak is ösztönözték. Peking csak józan válaszokat adott lépéseivel a globális sakkjátszárban. A Közel-Keletre instabil térségként tekint Peking, miközben – regionális olajszállítóját – Iránt, mint szövetségesét folyamatosan védi az ENSZ szankcióival szemben. A 2001. szeptember 11-i merénylet, illetve az ezt követő események („nyugati beavatkozások” Irakban, Afganisztánban) tovább erősítették azt a kínai félelmet, hogy a Közel-Kelet instabil régió, a gazdasági kapcsolatok folyamatosága nem

biztosított hosszú távon. A másik jelentős olajban gazdag régió Latin-Amerika, itt azonban az USA érdekei érvényesülnek, illetve a kitermelt olaj döntő része is Észak-Amerikába áramlik. A viszonylag közeli – szintén jelentős olajtermelő – Oroszország pedig – akár csak az USA – Kína potenciális globális ellenfele a jövőben. (Meg kell jegyezni, Moszkva is mind erőteljesebb lépéseket tesz annak érdekében, hogy növelje keleti irányú szénhidrogén-szállításait. Ugyancsak a kínai energiapolitikát segíti, hogy egyre több kőolajat vásárol Kazahsztántól a megépült vezetéken át.)

Mit jelent Kína számára Afrika? Egy fontos fejlődő régió, gazdag, feltáratlan nyersanyagforrásokkal, olcsó munkaerővel, 1 milliárd fős piaccal, melyekkel egy ideális expanziós területe a gyorsan fejlődő távol-keleti hatalomnak. (Die Zeit, 2006. 09. 14.) Afrika segíthet Kínának a fejlődését nehezítő némely tényező megoldásában is, mint például a népességfőlősleg levezetése, vagy – még ha ez meglepő is lehet Afrika esetében – az élelmiszerellátás biztosítása. Még az is szóba került, hogy kínai befektetők Afrikában vásárolnak termőföldeket, hogy ily módon biztosítsák a Föld legnépesebb országának élelmiszerellátását. Ez meglepő, hiszen a kontinens területének mindössze 6%-a termőföld. (Hivatalnokok azt is kiszámították, hogy kb. 300 millió embert kell Afrikába küldeni ahhoz, hogy Kína megoldhassa túlnépesedési-, és ebből adódó mindennemű gondjait.)

Tény, hogy Kína elsősorban a saját jól megfontolt érdekeit követi, nem pedig morális megfontolásokat. Sokan bírálják ezért a pekingi vezetést ugyan, de nem válogat a rezsimek között, bárkivel hajlandó üzletet kötni, akár diktatúrákat is támogat, és érdektelenséget mutat az emberi jogi kérdésekben. Peking kész fegyvereket is eladni bármelyik afrikai vezetőnek, a nyugatiak által kínált árnál jóval olcsóbban. Nem avatkozik be az egyes államok belső politikai (gyakran etnikai) vitáiba sem. Így gyakran más megvilágításban tűnnek fel a kínaiak a helyiek szemében, mint az egykori gyarmatosító európaiak.

Fontos látni, hogy a kínaiak afrikai sikerei stratégiájukból is fakad, ugyanis közösségi oldalról, segítségnyújtással is „támadnak”. Az elv egyszerű: az állami vállalatok hosszú távú szerződéseket kötnek a kormányokkal, ennek értelmében a bányavállalatok kitermelik nekik a nyersanyagot, ők pedig cserébe iskolákat, kórházakat, utakat vagy épp erőműveket építenek, de nagy gondot fordítanak (ezáltal saját helyzetüket is megkönnyítik) a számítástechnika, telekommunikáció exportjára is.

A hosszú távú szerződések egyfajta kiszámíthatóságot adnak az afrikaiak számára, ami kétségkívül növeli a bizalmat a kínaiak felé. Azt a bizalmat, amit az európai gyarmatosítók egykor eljátszottak. Ugyanakkor a kínai jelenlét megítélését javítja az is, hogy gyakran kínai beruházásokkal fejlesztik az infrastruktúrát (utak, vasutak építése, telekommunikáció fejlesztése, iskolák, kórházak stb.). Pontosan azt tehát, amit sokan a múltban is hiányoltak, és a fekete kontinens gazdasági felemelkedésének hátrányát jelentették.

De gyakran a beruházások a „kínai nép ajándékaiként” jelennek meg a helyi lakosság szemében. Ennek külön „fejezete” az ún. kínai stadiondiplomácia. Számos afrikai államban épültek kínai beruházással stadionok, Togo fővárosában, Loméban a nemzeti stadion. De szimbolikus jelentőségű az Afrikai Unió Etiópia fővárosába épített központja is. „Kína elkötelezettsége Afrika irányában kölcsönösen előnyös a feleknek, és az együttműködés jövője fényes” – jelentette ki Meles Zenawi etiópai miniszterelnök az Afrikai Unió vadonatúj épületében.

A 2012 februárjában Libreville-ben átadott Kínai-Gaboni Barátság Stadionja már nevében is jelzi, hogy honnan érkezett az építető cég, mely olyan presztízsberuházást adott az afrikai államnak, melyet az nem engedhetett volna meg magának. Az ár: kínai jelenlét a gaboni olajmezőkön. A 2010 elején Angola által rendezett labdarúgó Afrika Kupa küzdelmei Luandától Huambóig, Benguelától Lubangóig mind kínaiak által épített stadionokban zajlottak. Az afrikai állam 2010-től már Kína első számú olajszállítója, megelőzve Szaúd-Arábiát. Peking az olajáért milliárdos hitelekkel fizet, a kamatszint 1,5%, mely igen kedvező.

Jól jellemzi a kínai politikát, hogy a nagylelkű hiteleket ahhoz a feltételhez kötötte Peking, hogy az állami megrendelések 70%-át kínai cégeknek kell megkapniuk. Azonban az ún. kínai „stadiondiplomácia” számos afrikai államban jelen van: Algéria, Angola, Benin, Botswana, Dzsibuti, Etiópia, Gabon, Gambia, Ghána, Guinea, Kamerun, Kongói DK, Közép-Afrika, Libéria, Madagaszkár, Malawi, Mali, Mauritius, Mozambik, Niger, Sierra Leone, Szenegál, Tanzánia, Togo, Uganda, Zambia, Zimbabwe.

Az ajándékok hosszú távú célokat szolgálnak: egyfajta „hozzáférési díj” az afrikai erőforrásokhoz. Kína nem válogat, a nemzetközi diplomáciában „szalonképtelen” vezetőkkel is hajlandó üzletet kötni. Ehhez hozzájárul az is, hogy a keleti értékrend jelentősen eltér a „nyugatitól”. A kínai politikában ugyanis megjelenik – az emberi jogok nyugati értelmezésével szembeállítva – az ún. „ázsiai értékek” gondolata, amely merít a keleti ideológiákból (pl. konfucianizmus, buddhizmus). Nem az individuumra, hanem az egyénnek a közösség iránti lojalitására helyezi a hangsúlyt. Előnyben részesíti a szilárd és erős közösségi hatalmat a politikai pluralizmussal szemben, különösen fontosnak minősíti a társadalmi harmóniát (a konfrontációra épülő nyugati érdekérvényesítéssel szemben) és nagy súlyt helyez – nyilvánvalóan a nyomorúságos anyagi múlt közelsége miatt – a társadalom tagjainak a munkához, a kielégítő élelmezéshez és a ruházkodáshoz való jogára – azaz a jóléthez! (Németh, 2007) Azaz a kínai „filozófia” része, hogy súlyosabb érv a társadalmi-közösségi jólét növelése annál, mint hogy kivel kötnek üzletet! A kínai logika alapján a fejlődés fontosabb a politikai jogoknál.

A jótékony fellépésekben kétségtelenül benne van a maoista-kommunista szellemi örökség is: „segíteni a partnereken, a „szegény testvéreken”, ezáltal tartósan megnyerni őket! (Afrika perifériális terepe volt a hidegháború korszakának. A világháború után a Szovjetunió és a szocialista államok ideológiai alapon támogatták a „baráti” országokat Afrikában. Így tettek a kínaiak is, akik például Tanzániában és Zambiában vasutat építettek, máshol stadionok, iskolák, kórházak létesítésével erősítették a szocialista testvériséget a hatvanas években. Ezt a „szellemi örökséget” viszik tovább napjainkban.)

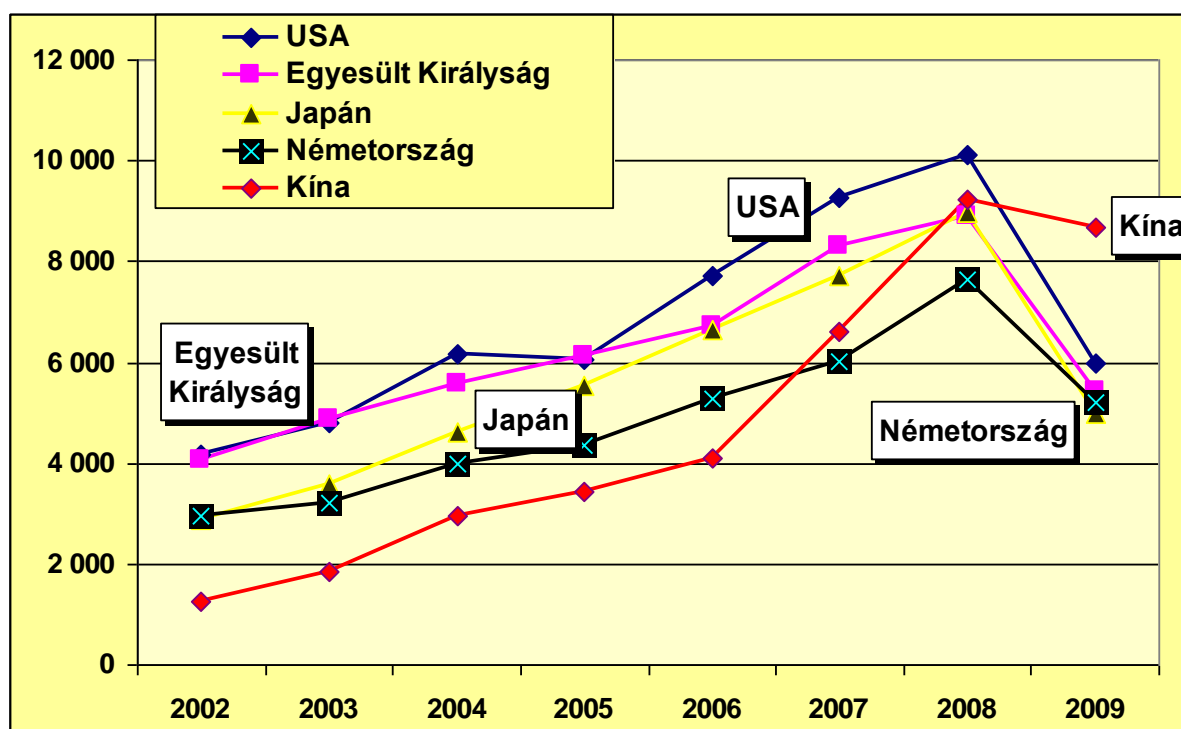
Hiba lenne a segítséget kizárólag valami gonosz és számító kínai stratégiának tartani. Sok afrikai ugyanis azt érzi, hogy Kína partnerként tekint rájuk, aki nem gyarmatosítani akarja szülőföldjüket. A kínaiak kórházakat, iskolákat, utakat és infrastruktúrát építenek szerte Afrikában – amelyek alapfeltételei annak, hogy a kontinens kitörhessen évszázados elmaradottságából! (Az afrikaiak joggal érezhetik úgy, hogy az európaiak és az USA magára hagyta a régiót. Ezen államok még napjainkban is gyakran úgy tekintenek Afrikára, mint „segítségnyújtásra ítélt területre”, és nem úgy, mint üzleti-gazdasági partnerre.)

Kínai jelenlét – afrikai szemszögből

Ugyanakkor a kínai jelenlétet korántsem csak az elismerés övezi Afrikában. Bár nehéz pontos adatokkal szolgálni, de jelenleg kb. 1 millió kínai él Afrikában, a legtöbb a Dél-Afrikai Köztársaságban. Sokan vannak, akik egy-egy építkezésre jönnek dolgozni, azonban már közben saját szerencséjüket is kovácsolgatják: boltokat, üzleteket nyitnak, ahol a Kínából érkező árukat adják el helyi viszonyok közt is igen olcsón! Mindez azt is jelenti, hogy az olcsó kínai termékek jelentős csapást mérnek a helyi afrikai (házi)iparra. Az afrikai városokban is megjelentek az olcsó kínai ruházati termékek. Sőt a kínaiak „ugródeszkának” használják a fekete kontinentet Európa felé. Miközben az Unió igyekszik korlátozni a kínai termékek bejutását Európába, a kínai vállalkozók az afrikai gyáraikban készített termékekkel kerülik meg a kereskedelmi akadályokat.

3. ábra

A Dél-afrikai Köztársaság exportjának megoszlása (millió USD)

Forrás: Afrikai Statisztikai Évkönyv 2012. (African Statistical Yearbook 2012)

Szaporodnak a kínai üzletek az Európában jellemző olcsó és gyakran silány minőségű áruikkal, a kínai játéktermek és éttermek, a piaci kínai kifőzdék. De – egyfajta ellenreakcióként – megjelent Afrikában is a kínaiak elleni idegengyűlölet, nem ritka az etnikai konfliktus sem az új betelepülők és az őslakosok között. (Például 2007-ben Hu Jintao kínai államfőnek afrikai útja során le kellett mondania egyik tanzániai programját a heves tiltakozások miatt.)

A bírálatok központi eleme az is, hogy gyakran a kínai beruházók inkább kínai munkásokat foglalkoztatnak, mintsem a helyi lakosságot. (Az angolai Benguelában épülő stadion 950 munkásából mindössze 250 volt helyi munkaerő, a többi kínai.) Az is jellemző a kínai cégekre, hogy nem képezik az afrikai munkavállalókat, és nem engedik őket vezető pozíciókba. A kínai tulajdonú vállalatok rendkívül alacsony bérért alkalmaznak afrikai munkaerőt, ami nem segíti a tömegek felemelkedését. Ilyen okokból számos konfliktus volt már, és a kis helyi tüntetéseket, sztrájkokat gyakran erőszakkal – a helyi törvényeket is megkerülve – verik le a kínai kapitalisták.

A kritikák része, hogy a kínai jelenlét előnyeit a széles és igen szegény néptömegek nem élvezik, igazából a gazdagabbak részesülnek ebből. Ehhez jócskán hozzájárul a számos afrikai államban meglévő korrupció, amit az élelmes kínai vállalkozók ki is használnak.

Mint látható, nem mindenki örül a kínai térnyerésnek. Afrika eddigi vezető gazdasági hatalma – gazdasága akkora, mint a többi afrikai államé együttvéve – elveszítheti meghatározó pozícióját a földrészen. Mbeki dél-afrikai elnök szerint azzal, hogy Kína elsősorban nyersanyagok beszerzésére összpontosít Afrikában, a fejletlen államok, melyek együttműködnek Kínával nem tudnak kitörni elmaradott, nyomorúságos helyzetükből. Mbeki szerint, „a tömegek nem nyernek az együttműködéssel, hanem csak a korrump politikai elit”. (Spiegel, 2007.01.16.) Az elnök szavaiban – a talán jogos aggodalmak mellett – érződik, hogy a kínai befolyás növekedésével és az afrikai államok gazdasági fejlődésével a regionális

vesztes a Dél-Afrikai Köztársaság lehet, mely maga is egyre inkább egyre erősebb gazdasági kapcsolatokat ápol Pekinggel. (3. ábra)

Összegzés

A világgazdaság egyik legizgalmasabb kérdése a kínai térnyerés. Tény, hogy a kilencvenes évektől a világgazdaság súlypontja fokozatosan a pacifikus térségbe helyeződik át. Ennek a folyamatnak egyértelmű vesztese Európa. A délkelet-ázsiai térség fejlődését, világgazdasági súlyának növekedését a gyors kínai fejlődés, felemelkedés tovább erősíti. Az immár három évtizede rendkívül gyors kínai gazdasági fejlődés egy új gazdasági világhatalom megjelenését vetíti előre, fenyegetve az USA, az EU és Japán, illetve Délkelet-Ázsia (Triád) eddigi világgazdasági vezető szerepét. Ennek a folyamatnak az erősödését segíti Kína és Afrika intenzívebb együttes súlya, „összefogása”. Egyes elemzők szerint, az Afrika kereskedelmi és gazdasági ellenőrzéséért folytatott küzdelem akár egy új „korlátozott” hidegháborút is hozhat (a távol-keleti országokat maga mögött tudó) Kína, (talán Oroszország) és az angolszász hatalmak között.

Ugyanakkor más államok is érdeklődnek a kontinens lehetőségei iránt. A latin-amerikai gazdasági hatalom, a szintén ütemesen fejlődő Brazília például 1990 óta megnegyvenszerezte kereskedelmét Afrikával. Különösen erősek kapcsolatai az egykori portugál gyarmatokkal (Mozambik, Angola). Brazíliát is – Kínához és Indiához hasonlóan – elsősorban az olaj érdekli. De India törekvéseit is meg kell említeni. Indiai kereskedők már évszázadok óta jelen vannak elsősorban Kelet-Afrikában, nem egy országban kulcspozícióik vannak a kereskedelemben. India az utóbbi években erőteljesen javította kapcsolatait Afrika többi térségével is, és központi állami stratégiája van az afrikai államokkal folytatott gazdasági kapcsolatok fejlesztésére. Napjainkban az indiai olajfogyasztás 12%-át Afrika fedezi.

Ezzel párhuzamosan az Európai Unió súlya, szerepe, illetve ezekkel együtt érdekérvényesítő képessége a globális világban csökkenhet. Az EU, mint fejlett magterület (centrum) elveszítheti egyik fontos külső erőterét: Afrikát. Kiemelkedő ennek a „veszélye” Fekete-Afrika esetében, ahol a leggyorsabban növekszik a kínai befolyás. Kína, mint feltörekvő világhatalmi pólus erőteret „épít”, és ennek napjainkban legfontosabb eleme a Szaharától délre fekvő afrikai államok. Az európai politika csökkenő súlyát Afrikában, – elsősorban ebben az ún. a szubszaharai régióban – igyekszik ellensúlyozni a Mediterrán térségben. A 2000-es évek elején – főleg a francia politika ösztönzésére - az EU tervei között szerepelt egy Földközi-tengeri Unió létrehozása, ezzel az észak-afrikai államok szorosabb kapcsolatának kialakítása Európával. Ezt jól jellemezte a 2007-es lisszaboni EU-Afrika csúcstalálkozó.

A világgazdasági válság csak fokozta a kínai térnyerést Afrikában, hiszen a kínai gazdasági növekedés – szemben a versenytársakéval – csak kismértékben tört meg, ezért relatíve gyorsabban tudta – és tudja az elkövetkező években – növelni gazdasági és kereskedelmi súlyát a fekete kontinensen.

Sokan bírálják Kínát afrikai „agresszív” térnyeréséért. Ugyanakkor az érem kétoldalú, és kétségtelen, hogy a kontinensen megmozdult valami. Valami, ami talán a földrész felzárkózását eredményezheti hosszú távon. Fejlődik az infrastruktúra, intézmények épülnek, munkahelyek születnek. Növekedhet az emberek biztonságérzete. Sokszor a befektetések nem csak az „újgyarmatosítók” érdekeit szolgálják. Van rá példa, hogy az afrikai országok olyan megállapodást kötöttek a kínai vállalatokkal, amelynek értelmében a jövőbeni haszonból az aktuális világpiaci árak arányában részesülnek. Így ha az energiahordozók ára emelkedik, az afrikaiak is jól járnak. A kínai hiteleknek nem csak közvetlen, de közvetett gazdasági haszna

is van! A bankok a politikai kockázatok miatt csak magas kamatra hajlandók hitelezni a kontinens elmaradott országainak. A kínai baráti kölcsönök versenyhelyzetet teremtenek a pénzügyi piacokon is, aminek következtében a nyugati bankok is kénytelenek kedvezőbb feltételeket kínálni. Fontos járulékos haszon az is, hogy Kína tőkés szemlélettel közelít a problémákhoz: hosszú távra tervez, ezért érdekében áll a fejlődés elősegítése mellett a rend, a stabilitás és a biztonság erősítése. (Brautigam, 2010) Tehát azt szeretné elérni, amit korábban a Nyugat nem tudott megvalósítani Afrikában – sem a gyarmati időkben, sem pedig azóta, a nemzetközi segélyek korában – és talán az egyik legfontosabb záloga a fejlődésnek!

A világgazdaság átalakulása természetesen nem korlátozódik a kínai-afrikai relációra. Az EU térnyerésével párhuzamosan a dél-amerikai kontinens déli részén – főleg Argentína vagy Brazília esetében – az USA térvészését tapasztalhatjuk, miközben a kínai kapcsolatok súlya emelkedik. Afrikával párhuzamba állítva a latin-amerikai térség is két részre osztható: az északi államok jobban kitettek az USA gazdaságának (pl. Mexikó), még a délebbre lévő országok kevésbé (pl. Brazília, Argentína). Ugyanakkor megjegyzendő ez a változás kevésbé erőteljes folyamat, mint az Európai Unió afrikai térvészése.

Irodalomjegyzék

- A feltörekvő Kína, avagy amikor a papírtigrisből állampapírtigris lett - Le Monde külpolitikai folyóirat honlapja (magyar nyelvű) (2008. júniusi szám). <http://www.monde-diplomatique.hu/spip.php?article327> (2008.08.01).
- African Statistical Yearbook 2012. – African Development Bank Group, Temporary Relocation Agency (TRA) – Homepage, African Development Bank Group, 2012.05.12. http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Yearbook_2012_web.pdf (2013.01.15).
- Afrika nemet mond - Le Monde külpolitikai folyóirat honlapja (magyar nyelvű), (2007. december) http://www.monde-diplomatique.hu/spip.php?article253&var_recherche=Afrika (2008.08.01).
- Az ötven éve független Fekete-Afrika bajai: Derűre ború – HVG Online (2007. 03. 07.) <http://hvg.hu/hvgfriss/2007.10/200710HVGFriss66.aspx> (2008.07.18).
- Behart R: China Storms Africa – Fast Company (2008.06.01.). <http://www.fastcompany.com/magazine/126/special-report-china-in-africa.html> (2009.10.10.).
- Brautigam D.: The Dragon's Gift – The Real Story of China in Africa, Hardback 2010, 300. Elszabadultak az oroszlanok! – Világgazdaság Online, 2008.03.15 <http://vg.hu/index.php?apps=cikk&cikk=213444> (2008.07.17).
- Hanson S.: China, Africa, and Oil (2008.06.06.). http://www.cfr.org/publication/9557/china_africa_and_oil.html, The Council on Foreign Relations Honlapja (2009.04.05.).
- Kampf um Rohstoffe. Waffen, Öl, dreckige Deals - wie China den Westen aus Afrika drängt – Spiegel Online (2007. 01. 16.). <http://www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,458968,00.html> (2008. 07. 23.).
- Kína felvásárolja a világot. - Népszabadság Online (2010.09.05) - http://nol.hu/gazdasag/kina_felvasarolja_a_vilagot (2013.02.28.).
- Kínának kellene Kongó kincsei – Kitekintő (2008. 04. 20.) http://kitekinto.hu/afrika/2008/04/20/kinanak_kellene_kongo_kincsei (2008.07.21.).
- Németh: Az orosz-indiai-kínai háromoldalú együttműködés, in: Külügyi Szemle 2007/4. 123–140.

Rohstoffjagd - Die neuen Kolonialherren – Die Zeit Online (2006.09.14.).

<http://www.zeit.de/2006/38/China-Afrika> (2008.08.01).

Stadiondiplomácia: Kína vadonatúj arénákkal hódít világszerte – Nemzeti Sport Online, (2013.02.26) http://www.nemzetisport.hu/minden_mas_foci/stadiondiplomacia-kina-vadonatuj-arenakkal-hodit-vilagszerte-2115578 (2013.02.28.).

Tilman D.: Sudan, Angola and China: Oil, Power and the Future of Geopolitics – TU Dresden Zentrum für Internationale Studien, <http://www.tilman-dralle.de/pdf/Sudan,%20Angola%20and%20China%20-%20Oil,%20Power%20and%20the%20Future%20of%20Geopolitics.pdf> (2009.10.22.).

Új hidegháború: fekete aranyért a fekete kontinensen – Kitekintő (2008.01.13.).

http://kitekinto.hu/hatter/2008/01/13/uj_hideghaboru_fekete_aranyert_a_fekete_kontinensen, Kitekintő (2008.01.13.).

Honlapok:

- Auswärtiges Amt - http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Startseite_node.html.

- The World Factbook CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>.